

Olga Sitarz

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0002-2075-3507

olga.sitarz@us.edu.pl

Postulowany model podejmowania decyzji kryminalizacyjnej odnoszącej się do zachowań naruszających dobro małoletniego

„(...) Każde dziecko jest unikalną i wartościową istotą ludzką, której przysługuje w związku z tym prawo do poszanowania i ochrony jej godności osobistej, szczególnych potrzeb, interesów i prywatności”¹.

W doktrynie prawa karnego często stawiana jest teza, że tam, gdzie wchodzi w grę ochrona dobra o charakterze fundamentalnym ani zasada subsydiarności prawa karnego, ani kryterium kosztów kryminalizacji nie stanowi dostatecznej racji dla rezygnacji z ochrony prawnokarnej², a społeczna potrzeba odpłaty nie pozwala na rezygnację z represji karnej³. Pytanie, na które w niniejszej publikacji autorka poszukuje odpowiedzi, brzmi: czy do takich dóbr o charakterze fundamentalnym, uzasadniającym rezygnację z kryterium kosztów, należy dobro dziecka?⁴ Zarówno bowiem w mediach, jak i piśmiennictwie „dobrem dziecka” uzasadnianych jest wiele postulatów kryminalizacyjnych; po taki argument sięgają też politycy⁵ i wreszcie sam ustawodawca

¹ Wytoczne Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach, w których ofiarami lub świadkami przestępstw są dzieci (ECOSOC Res 2005/20, 22 lipca 2005 r.), ust. III.8.a i I.6.

² M. Gałązka, *Glosa do uchwały SN z dnia 26 października 2006 r., IKZP 18/06*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 2, s. 98–109.

³ L. Gardocki, *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990, s. 137.

⁴ Szerzej o problemie terminologii odnoszącej się do najmłodszych ofiar: O. Sitarz, A. Jaworska-Wieloch, *The Concept of Child and its Legal Synonyms in Polish Criminal Law*, „International and Comparative Law Review” 2021, vol. 21, issue 1, s. 211–226.

⁵ Por. przykładowo wypowiedź Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego Zbigniewa Ziobry, który przekonywał: „Chodzi o sprawców gwałtów zbiorowych czy pedofili, dlatego jednym z głównych założeń reformy kodeksu karnego jest podniesienie najniższych wymiarów kary. Ci, którzy krzywdzą najbardziej bezbronnych, niewinnych, muszą się liczyć z surowymi wyrokami” –

(a wcześniej projektodawca⁶). Historia zaś myśli karnistycznej dowodzi, że można mówić o tendencji poszerzania kryminalizacji zachowań, podejmowanych przeciwko dzieciom⁷.

W powszechnym odczuciu taka postawa jest właściwa⁸, tym bardziej że niemal automatycznie myśli się o ogromnych krzywdach, np. zgwałceniu lub zabójstwie dziecka. Krzywda małoletniego to jednak nie tylko naruszenie dobra w postaci życia lub integralności cielesnej (seksualnej). Krzywdą może stać się zachowanie pozornie błahe, ale też naruszające dobro dziecka. Czy każde takie zachowanie powinno być objęte karalnością? Jakie powinny być kryteria podejmowania decyzji w tym zakresie?

Równocześnie nie można tracić z pola widzenia zagadnienia pozytywnych obowiązków państwa w zakresie ochrony dóbr prawnych. W opinii Trybunału Europejskiego podstawową cechą pozytywnych obowiązków jest to, że w praktyce wymagają one od władz krajowych podjęcia niezbędnych środków w celu ochrony prawa, a dokładniej – przyjęcia rozsądnych i odpowiednich środków w celu ochrony praw jednostki. Takie pozytywne obowiązki odnoszą się do ochrony życia, prywatności i życia rodzinnego, pluralizmu światopoglądowego oraz praw ekonomicznych, socjalnych i kulturowych⁹. Jednak i na tej płaszczyźnie formułowane są słuszne zarzuty, że polityka kryminalna Unii Europejskiej jest punitywne, nie zawsze zgodna z zakładanymi w kraju funkcjami prawa karnego¹⁰.

Zmiany w Kodeksie karnym. Ziobro: Zaostrzamy kary dla najgroźniejszych przestępców, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8352387,kodeks-karny-zmiany-ziobro-zaostrzeniekar.html> (data dostępu: 29.05.2022).

⁶ „Zdaniem Prezydenta RP ochrona dóbr dziecka, polegająca na walce z przestępczością w nie wymierzona, w szczególności ochrona przed grożącą im przestępczością seksualną, powinna mieć najwyższy priorytet, a proponowana nowelizacja przyczyni się do zwiększenia karnoprawnej ochrony małoletnich ofiar przestępstw” – *Prezydencki projekt zwiększający ochronę dzieci*, <https://www.prezydent.pl/prawo/wniesione-do-sejmu/prezydencki-projekt-zwiekszajacy-ochrone-dzieci,25614> (data dostępu: 29.05.2022).

⁷ O. Sitarz, *Ewolucja karnoprawnych przepisów kryminalizujących zachowania przeciwko dzieciom w polskich kodeksach karnych XX wieku*, [w:] A. Lityński, A. Matan, M. Mikołaczyk, D. Nawrot, G. Nanca (red.), *Verus amicus rara avis est. Studia poświęcone pamięci Wojciecha Organisciaka*, Katowice 2020, s. 713–727, https://wydawnictwo.us.edu.pl/sites/wydawnictwo.us.edu.pl/files/wus_2019_verus_amicus_rara_avis_est.pdf.

⁸ Przykładowo 77% badanych przez TNS OBOP zgadza się ze zdaniem: „Prawo w Polsce słabo chroni dzieci, które są ofiarami przemocy w rodzinie”. Z tą tezą zgadza się cztery piąte (80%) pedagogów szkolnych i pracowników socjalnych, prawie trzy czwarte (72%) pracowników służby zdrowia, siedem dziesiątych (70%) kuratorów oraz 69% policjantów – *Krzywdzenie dzieci w Polsce. Raport*, Warszawa 2008, s. 6 i 43.

⁹ J.-F. Akandji-Kombe, *Positive Obligations under the European Convention on Human Rights. A Guide to the Implementation of the European Convention on Human Rights*, „Human Rights Handbooks, Council of Europe” 2007, no. 7, s. 7, <https://rm.coe.int/168007ff4d> (data dostępu: 29.05.2022).

¹⁰ J. Długosz, *W sprawie europeizacji prawa karnego*, [w:] S. Waltoś (red.), *Księga dedykowana dr Ewie Weigend*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, s. 104.

Takie postawy niosą niebezpieczeństwo nadużywania argumentu dobra dziecka dla wzmacniania represyjności prawa karnego¹¹. To m.in. „łatwy” argument polityczny, który wykorzystywany jest w populizmie penalnym. Jak również wskazuje Ewa Bieńkowska, wielu badaczy upatruje niebezpieczeństwa w domaganiu się przez ich przedstawicieli zaostrzenia polityki karnej w imię czystego odwetu za uczynione zło. I rzeczywiście, tendencja taka bardzo wyraźnie dawała i nadal daje o sobie znać. Szczególnym jej przejawem są amerykańskie akty prawne o tytułach zawierających imię albo imię i nazwisko ofiary, z reguły małoletniej, której tragiczny los stał się impulsem do ich przyjęcia¹².

Powyższe konstatacje każą zatem przyjrzeć się procesowi podejmowania decyzji kryminalizacyjnej odnośnie do zachowań naruszających dobro dziecka.

Oczywiście w polskiej literaturze przedmiotu mamy już dwa monumentalne dzieła dotyczące procesu kryminalizacji. Lech Gardocki¹³ i Jan Kulesza¹⁴ wytyczyli szlak naukowych rozważań, budując bazę do analiz szczegółowych. Przypomnieć tylko należy, że w ujęciu L. Gardockiego cele racjonalnej kryminalizacji to ochrona dobra prawnego, utwierdzenie postaw moralnych, rozładowywanie napięć społecznych, kryminalizacja symboliczna, kryminalizacja uproszczona, kryminalizacja doktrynalna, kryminalizacja dyscyplinująca¹⁵. Zaś racjonalna decyzja kryminalizacyjna, według tego autora, powinna być oparta o specyficzny, szczegółowy algorytm, który uwzględnia przesłanki bezwzględne i względne¹⁶. Natomiast zdaniem J. Kuleszy podejmowanie wspomnianej decyzji powinno obejmować pięć etapów: stwierdzenie w rzeczywistości społecznej zachowania odbieranego przez społeczeństwo jako niebezpieczne dla dóbr prawnych, czyli naruszającego je bądź narażającego w stopniu przekraczającym akceptowane granice, rozważenie kwestii konieczności reakcji prawnokarnej, ocena przydatności ustanowienia normy sankcjonującej, ocena proporcjonalności reakcji prawnokarnej, możliwość ujęcia zakazu w sposób uwzględniający zasady prawa karnego, z zasadą *nullum crimen sine lege* na czele¹⁷. Ciekawą koncepcję formułuje Elżbieta Hryniewicz, wyróżniając pięć aspektów spójności ochrony dóbr prawnych przez prawo karne, które należy recypować na grunt teorii kryminalizacji dla oceny projektowanej normy sank-

¹¹ Ponownie wypowiedź Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego Z. Ziobry: „(...) W Polsce w zakładach karnych są osoby, które ponownie dopuściły się jednego z najcięższych przestępstw, czyli zabójstwa. Jeśli damy takim osobom szansę, to one z dużym prawdopodobieństwem znów kogoś zabiją, a są przypadki, że mordowane są dzieci” – *Zmiany w Kodeksie karnym...*

¹² E. Bieńkowska, *Wiktymologia*, Warszawa 2018, s. 235.

¹³ L. Gardocki, op. cit.

¹⁴ Szerzej: J. Kulesza, *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017.

¹⁵ L. Gardocki, op. cit., s. 78–83.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ J. Kulesza, *Zarys teorii kryminalizacji*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 11–12, passim.

cjonowanej. Jest to spójność systemowa, wymagająca ciągłości ochrony dóbr, przy uwzględnieniu założeń aksjologicznych całego systemu prawa. Mianowicie, spójność jako konsekwentność ochrony, wymagająca rozszerzenia kryminalizacji na nowe zachowania naruszające bądź narazające dobro prawne w stopniu porównywalnym do zachowań skryminalizowanych. Dalej, spójność na gruncie międzynarodowym, nakazująca przenoszenie zakresu ochrony dobra przyjętego jako standard na gruncie międzynarodowym do krajowego prawa karnego. Wreszcie, spójność w zakresie kar grożących za zamachy zbliżonego rodzaju na określone dobra prawne¹⁸.

Mając na uwadze inne wypowiedzi przedstawicieli doktryny, do tak opisanego procesu decyzyjnego należy dopowiedzieć kilka dodatkowych założeń ogólnych.

Obecnie nie budzi już wątpliwości, że zobowiązania międzynarodowe nie zwalniają z badania zasadności kryminalizacji, tym bardziej że one są albo ogólnikowe, albo odwołują się do osiągnięcia określonego skutku (a nie zakresu kryminalizacji), a czasem nawet nie wyznaczają reżimu odpowiedzialności¹⁹.

Wydaje się także, że powszechnie uznawane kryterium konstytucyjne, na czele z zasadą proporcjonalności, nie jest przesadzającą przesłanką kryminalizującą. Test proporcjonalności pozwala ocenić podjętą decyzję kryminalizacyjną na płaszczyźnie ważenia dóbr przy zastosowaniu ściśle określonych (art. 31 ust 3 Konstytucji) kryteriów. Wadliwe zatem regulacje lub założenia ustawy zasadniczej mogą spowodować powielanie błędu. Wspomniany test nie wykaże także braku niezbędnej kryminalizacji.

Trudno się też zgodzić z tezą prezentowaną przez Kazimierza Buchałę i Andrzeja Zolla, że „potrzeba wprowadzenia karalności zachowania dotychczas niepodlegającego odpowiedzialności karnej wymaga innego uzasadnienia od uzasadnienia utrzymywania nadal karalności jakiegoś zachowania. W pierwszym przypadku to uzasadnienie musi być mocniejsze”²⁰. Utrzymanie istniejącego zakazu wymaga równie silnej argumentacji, jak jego wprowadzenie. Wynika to chociażby z faktu, że rozwój nauki, zmiany społeczno-kulturowe mogą dezaktualizować „stary” zakaz/nakaz.

Mając zaś na uwadze, że o tworzeniu przepisów karnych i ich zasadności wypowiadają się politycy, dziennikarze, działacze społeczni, dodać należy, iż brak zakazu/nakazu określonego zachowania to również decyzja kryminalizacyjna, która powinna mieć równie silne uzasadnienie w przypadku stwierdzenia, że określone zachowanie wyrządza szkodę w dobrach prawnych.

¹⁸ E. Hryniewicz, *Spójność ochrony dóbr prawnych w dobie nowelizacji*, [w:] S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011, s. 62.

¹⁹ J. Hanc, *O znaczeniu prawa unijnego dla stanowienia i wykładni wewnętrznego prawa karnego materialnego*, [w:] I. Topa, J. Nowakowska-Małusecka (red.), *Międzynarodowe i europejskie prawo karne: osiągnięcia, kierunki rozwoju, wyzwania*, Katowice 2015, s. 193–211.

²⁰ K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995, s. 15.

Wskazane ogólne założenia podejmowania decyzji kryminalizacyjnej muszą być zestawione z miejscem dziecka w systemie prawa. Dzisiaj już nikt nie kwestionuje jego podmiotowości, warto jednak wskazać przyczyny szczególnego spojrzenia na dziecko jako na odrębny podmiot prawa. Szczególne regulacje dotyczące osób małoletnich, na płaszczyźnie praktycznie wszystkich gałęzi prawa, wynikają z trzech zasadniczych cech dzieciństwa:

- niedojrzałości fizycznej, intelektualnej, emocjonalnej i społecznej dziecka,
- jego niepełnej samodzielności w tych obszarach,
- zależności od osób dorosłych (przez bardzo długi czas)²¹.

Już te cechy pozwalają na postawienie tezy, że również w obszarze prawa karnego materialnego dzieciństwo, jako okres w życiu człowieka, wymaga szczególnego traktowania, a proces kryminalizacji zachowań naruszających dobro dziecka – szczególnej uwagi.

Punktem wyjścia dalszych rozważań dotyczących decyzji kryminalizacyjnych jest zasada bilansowania zysków i strat wynikających z kryminalizacji, bowiem to w tym miejscu teoria kryminalizacji powinna zostać uzupełniona o zagadnienie karnoprawnej ochrony małoletniego. L. Gardocki pozytywny rachunek kosztów i strat związanych z kryminalizacją umieszcza wśród bezwzględnych przesłanek kryminalizacji, jego brak – zdaniem autora – uniemożliwia podjęcie decyzji o kryminalizacji²². Natomiast A. Zoll zaznacza, że „w uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej kryminalizację lub ją znoszącej powinien być przedstawiony bardzo dokładny obraz konfliktu wartości lub dóbr oraz bilansu zysków i strat związanych z wprowadzeniem ustawy w życie”²³. Odnośnie tego zagadnienia najczęściej wskazywane są, z jednej strony, dobra prawne ulegające uszczerbkowi oraz stopień jego zagrożenia bądź naruszenia, zaś z drugiej – koszty kryminalizacji, do których zaliczana jest ingerencja w prawa i wolności (potencjalnego) sprawcy²⁴. Jednak kryminologia, a zwłaszcza wiktymologia nakazuje na koszty (i cały wspomniany bilans) spojrzeć dużo szerzej.

Zdecydowanie należy podkreślić, że bilans zysków i strat w przypadku kryminalizowania zachowań naruszających lub narażających dobro dziecka²⁵ składa się z trzech elementów, przy czym pozycja „straty” to dwa odrębne zagadnienia. Bilans musi zatem uwzględniać: 1) zyski w postaci zapobieżeniu dalszej lub innej wiktymizacji oraz 2) straty ponoszone przez (potencjalnego) sprawcę w postaci naruszenia jego wolności, a także 3) straty ponoszone przez

²¹ Por. E.R. Hilgard, *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1972, s. 101.

²² L. Gardocki, op. cit., s. 203–206.

²³ A. Zoll, [w:] Bojarski (red.), *Źródła prawa karnego*, seria: System Prawa Karnego, t. 2, Warszawa 2011, s. 236. Szerzej por. M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 10.

²⁴ J. Kulesza, *Zarys teorii...*, s. 95 i 106 oraz W. Wolter, *Granice i zakres prawa karania*, „Państwo i Prawo” 1957, nr 2, s. 235.

²⁵ Oczywiście taka konstrukcja odnosi się nie tylko do dzieci.

dziecko jako efekt zastosowania reakcji prawnokarnej wobec sprawcy (wikty-mizacja wtórna i „relacyjna”).

Nie ma wątpliwości, że w powyższym bilansie pozycja „zyski” umacnia postawę kryminalizacyjną, dostarczając argumentacji za wprowadzeniem lub zaostrzeniem zakazu karnego. W przypadku ofiary dziecięcej możemy mówić nie tylko o wikty-mizacji pierwotnej²⁶, ale wręcz dziecięcej²⁷. I to właśnie wymienione wcześniej cechy dzieciństwa powodują, że dziecko jest szczególnie podatne na krzywdę – zaliczane jest do kategorii *vulnerable persons*.

Wikty-mizacja dziecięca, w przekonaniu autorki niniejszego artykułu, charakteryzuje się następującymi cechami:

- krzywdę wyrządzić może zachowanie, które dorosłej osobie szkody nie wyrządza (np. podawanie alkoholu²⁸),
- krzywdą jest samo zaniedbanie dziecka – niezaspakajanie potrzeb przez osoby zobowiązane²⁹, ponieważ zaniedbanie potrzeb może blokować dalszy rozwój³⁰,
- krzywda dziecka ma większe i szersze rozmiary, a przy tym trwa dłużej (niż w przypadku osoby dorosłej), czasem przez całe życie³¹,

²⁶ Złożony pourazowy zespół stresu (złożony syndrom pourazowy – *Post Traumatic Stress Disorders* – PTSD) opisany został m.in. przez J. Lewis Herman, *Przemoc. Uraz psychiczny i powrót do równowagi*, Gdańsk 1998, s. 130–133. Por. także: Ch.R. Figley, *Victimization, Trauma, and Traumatic Stress*, „The Counseling Psychologist” 1988, vol. 16, issue 4, s. 635–641, <https://doi.org/10.1177/0011000088164005> oraz I.L. McCann, D.K. Sakheim, D.J. Abrahamson, *Trauma and Victimization: A Model of Psychological Adaptatio*, „The Counseling Psychologist” 1988, vol. 16, issue 4, s. 531–594, <https://doi.org/10.1177/0011000088164002>.

²⁷ W latach 60. XX w. zwrócono uwagę na specyfikę i niezwykle drastyczne skutki wikty-mizacji wymierzonej w dzieci ujawniające się w postaci tzw. syndromu bitego dziecka (ang. *Battered-Child Syndrome*). Występuje on w przypadku poważnego nadużycia fizycznego dziecka lub jego zaniedbania przez opiekujące się nim osoby, jak również w razie zwłoki w poszukiwaniu czy wezwaniu pomocy medycznej – E. Bieńkowska, op. cit., s. 71; C.H. Kempe, F.N. Silverman, B.F. Steele, W. Droegenmueller, A.K. Silver, *Battered-Child Syndrome*, „Journal of American Medical Association” 1962, no. 187, s. 17.

²⁸ F. Foltran, D. Gregori, L. Franchin, E. Verduci, M. Giovannini, *Effect of alcohol consumption in prenatal life, childhood, and adolescence on child development*, „Nutrition Reviews” 2011, vol. 69, issue 11, s. 642–659, <https://doi.org/10.1111/j.1753-4887.2011.00417.x>.

²⁹ W piśmiennictwie zaniedbanie dzieli się na następujące rodzaje: zaniedbanie prenatalne (np. palenie i picie w czasie ciąży), zaniedbanie fizyczne (np. niedostateczne żywienie, niezapewnienie właściwego ubrania, brak troski o higienę i zdrowie), zaniedbanie psychiczne (które często bywa wymieniane także jako rodzaj przemocy psychicznej, np. obojętność, brak reakcji na sygnały ze strony dziecka, brak rozmów z dzieckiem), zaniedbanie edukacyjne (brak troski o naukę szkolną dziecka), zaniedbanie cywilnoprawne (np. niezarejestrowanie narodzin) – S. Wójcik, *Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wikty-mizacja pośrednia. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – Badania – Praktyka” 2013, vol. 12, nr 3, s. 51.

³⁰ Szerzej: I. Sikorska, *Dziecięca trauma – psychologiczne konsekwencje dla dalszego rozwoju*, „Sztuka Leczenia” 2014, nr 3–4, s. 55–70; A. Murphy, A. Moriarty, *Vulnerability, coping, and growth from infancy to adolescence*, New Haven 1976.

³¹ Przykładowo odnośnie do przemocy fizycznej: „Skutki stosowania przemocy fizycznej są bardzo poważne. Można podzielić je na dwie generalne kategorie. Po pierwsze, przemoc ta może mieć bezpośrednie skutki dla zdrowia. Najpoważniejsze występują w przypadku najmłodszych dzieci (do 3 roku życia), ale także w przypadku starszych dzieci, zależnie od rodzaju przemocy,

- konsekwencje wiktyimizacji dziecięcej to często także zachowania autodestrukcyjne – samookaleczenia i samobójstwa³²,
- konsekwencją wiktyimizacji dziecięcej może być także demoralizacja – badania Wojciecha Pomykały wskazują, że deformacja w życiu rodzinnym są główną przyczyną wchodzenia dzieci i innych niepełnoletnich na drogę przestępczą³³,
- dziecko jest zasadniczo zawsze ofiarą dostępną, przy czym im bliższe relacje i im bliższy stopień pokrewieństwa z ofiarą, tym większe poczucie zdrady zaufania i nasilenie negatywnych konsekwencji³⁴,
- dziecko często staje się ofiarą permanentną danego sprawcy – badania wskazują, że niemal regułą jest dalsza wiktyimizacja ofiar przestępstw charakteryzujących się bliskim związkiem lub zależnością od sprawcy³⁵.

mogą wystąpić różnorodne obrażenia. W literaturze medycznej w tym kontekście jest mowa krwiakach, stłuczeniach, złamaniach, ranach powstałych w wyniku użycia różnych przedmiotów do bicia (...). Oprócz powyżej wymienionych obrażeń ogólnych, przykładowo bicie w twarz może skutkować u dzieci wybitciem zębów, złamaniem nosa, uszkodzeniem oczu lub uszu. Powszechniejsze i w pewnym sensie bardziej długotrwałe mogą być psychiczne skutki fizycznego krzywdzenia. Analizując wyniki 124 empirycznych badań, Norman i in. (...) stwierdzili, że istnieją silne dowody naukowe na powiązanie doświadczania fizycznej przemocy przez dzieci z występowaniem u nich depresji, leków, zaburzeń żywienia, a także problemów z zachowaniem, próbami samobójczymi, używaniem narkotyków i ryzykownymi zachowaniami seksualnymi” – S. Wójcik, op. cit., s. 43. Również np.: J.L. Richards, *Protecting the Child Witness in Abuse Cases*, „Family Law Quarterly” 2000, vol. 34, nr 3, s. 393–420; M. Dąbkowska, *Wpływ traumatycznych doświadczeń na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży*, „Psychiatria w Praktyce Ogólnolekarskiej” 2006, nr 4, s. 161–164. Traumatyczne doświadczenia w dzieciństwie mają związek ze wzrostem medycznych dolegliwości na przestrzeni życia jednostek. Badanie negatywnych doświadczeń w dzieciństwie (The Adverse Childhood Experiences) jest badaniem longitudinalnym, badającym długotrwały wpływ dziecięcej traumy na dorosłość. Badanie to objęło ponad 17 000 uczestników w wieku od 19 do 90 lat. Badacze zgromadzili historie chorób na przestrzeni czasu, a także zebrali dane o ekspozycji badanych na nadużycia, przemoc i ograniczających opiekunów. Wyniki wskazały, że niemal 64% uczestników badania doświadczyły przynajmniej jednorazowej ekspozycji, a wśród nich 69% badanych zgłosiło dwa lub więcej wydarzenia dziecięcej traumy. Wyniki dowiodły związku między ekspozycją na dziecięcą traumę a zachowaniami wysoko-ryzykownymi, przewlekłymi chorobami oraz przedwczesną śmiercią – *Complex trauma – effects*, <https://www.nctsn.org/what-is-child-trauma/trauma-types/complex-trauma/effects>.

³² J. Włodarczyk, K. Makaruk, P. Michalski, M. Sajkowska, *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*, Warszawa 2018, s. 45.

³³ W. Pomykały, *Dziecko*, [w:] W. Pomykały (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1997, s. 155–156. Por. także: J.D. Ford, J. Chapman, J.M. Mack, G. Pearson, *Pathways from Traumatic Child Victimization to Delinquency: Implications for Juvenile and Permanency Court Proceedings and Decisions*, „Juvenile and Family Court Journal” 2006, vol. 57, issue 1, s. 13–26; Å.K. Cater, A.-K. Andershed, H. Andershed, *Youth victimization in Sweden: Prevalence, characteristics and relation to mental health and behavioral problems in young adulthood*, „Child Abuse & Neglect” 2014, vol. 38, issue 8, s. 1290–1302.

³⁴ M. Zielona-Jenek, *Wykorzystanie seksualne – trauma nadużycia czy trauma ujawnienia?*, [w:] A. Brzezińska, S. Jabłoński, M. Marchow (red.), *Ukryte piętno. Zagrożenia rozwoju w okresie dzieciństwa*, Poznań 2003, s. 223–243.

³⁵ E. Bieńkowska, *Indywidualna ocena szczególnych potrzeb ofiary w zakresie ochrony*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 5, s. 7. Por. też: pkt 56 preambuły dyrektywy 2012/29/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 października 2012 r., ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z dnia 14 listopada 2012 r.). Odnośnie do przestępstwa kazirodztwa –

Z tego względu mówi się nawet o wiktymologii rozwojowej (*developmental victimology*), która charakteryzuje się holistycznym podejściem do problemu krzywdzenia dzieci³⁶, chociaż termin ten wydaje się nie oddawać całej złożoności problemu.

Argumenty mogące osłabiać postawę kryminalizacyjną wskazują na koszty decyzji kryminalizacyjnej. W niniejszej publikacji skoncentrowano się na kosztach ponoszonych przez dziecko – ofiarę przestępstwa.

Najczęściej poruszonym problemem w tym kontekście jest tzw. wiktymizacja wtórna, która obejmuje koszty uczestnictwa dziecka w procesie karnym³⁷, czy też szerzej – koszty, które wynikają „z powodu reakcji instytucji lub indywidualnych osób w stosunku do ofiary”³⁸.

Dodatkowym czynnikiem, który musi być uwzględniany przy podejmowaniu decyzji kryminalizacyjnej, jest proces, nazwany na potrzeby niniejszego artykułu „(wtórna) wiktymizacją relacyjną”. Konsekwencje skazania sprawcy uderzają, niszczą, zaburzają bowiem relacje, w których dziecko funkcjonuje, czasem prowadząc do kolejnych traum (niezależnie od tego, że popełnienie samego przestępstwa takie relacje mogą zniszczyć lub zaburzyć). Przykładem tego rodzaju następstw, odczuwanych przez małoletnią ofiarę, może być m.in.:

– poczucie winy dziecka za „skazanie” sprawcy – im sprawca jest bliższy emocjonalnie, tym poczucie winy silniejsze³⁹ (a relacja ze sprawcą jest częstą przyczyną ciemnej liczby przestępstw wewnątrzrodzinnych⁴⁰),

M. Beisert, *Zjawisko kazirodztwa w rodzinie (Próba rekonstrukcji modelu)*, [w:] D. Kubacka-Jasiecka, A. Lipowska-Teutsch (red.), *Wobec przemocy*, Kraków 1997, s. 103–119.

³⁶ E. Bieńkowska, *Wiktymologia...*, s. 71, D. Finkelhor, *The Victimization of Children. A Developmental, Perspective*, „American Journal of Orthopsychiatry” 1995, vol. 65, issue 2, s. 177–193.

³⁷ Przykładowo: M. Avery, *The Child Abuse Witness: Potential for Secondary Victimization*, „Criminal Justice Journal” 1983, vol. 7, issue 1; A. Paluch, *Uwarunkowania i konsekwencje doświadczania wtórnej wiktymizacji przez osoby pokrzywdzone w postępowaniu karnym*, „Problems of Forensic Sciences” 2021, nr 91, s. 208–215.

³⁸ Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (2006) 8. Por. np. M. Szymańska-Pytlińska, A. Chodecka, *Zagrożenia wtórną wiktymizacją dziecka – ofiary wykorzystywania seksualnego związane z badaniami sądowymi*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – Badania – Praktyka” 2014, vol. 13, nr 1, s. 72–93.

³⁹ Przy czym nie chodzi o mechanizm nazywany *blaming the victim*, opisany m.in. przez D. Woźniakowską-Fajst, *Obwinianie ofiary – poznać zjawisko, zrozumieć mechanizm*, [w:] M. Nielacna, P. Ostaszewski, A. Rzepliński (red.), *Zmierzyć i zrozumieć przestępczość. Tom jubileuszowy ofiarowany Profesor Beacie Gruszczyńskiej*, Warszawa 2020, s. 194–206. Por. także: R. Janoffbulman, *Cognitive biases in blaming the victima*, „Journal of Experimental Social Psychology” 1985, nr 21(2), s. 161–177, [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(85\)90013-7](https://doi.org/10.1016/0022-1031(85)90013-7); J. Maes, *Blaming the victim: Belief in control or belief in justice?*, „Social Justice Research” 1994, no. 7, s. 69–90, <https://doi.org/10.1007/BF02333823>; K.D. McCaul, L.G. Veltum, V. Boyechko, J.J. Crawford, *Understanding Attributions of Victim Blame for Rape: Sex, Violence, and Foreseeability*, „Journal of Applied Social Psychology” 1990, no. 20, s. 1–26, <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1990.tb00375.x>.

⁴⁰ Por. przykładowo: A. Kiełtyka, A. Ważny, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, 2015, Lex; J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2004, s. 226; O. Sitarz,

– tęsknota za sprawcą, gdy zastosowano wobec niego środki izolacyjne⁴¹,
– dezintegracja rodziny⁴² lub grupy, gdy dziecko i sprawca do tej samej grupy należą,

– ingerencja w prawa rodziny, co może łączyć się z pojawieniem się elementu obcego – kontrolującego w relacjach rodzinnych (Policja, kurator, sąd).

Jak wskazuje Alicja Grześkowiak, nierozważna ingerencja prawa karnego w życie rodziny, zwłaszcza w proces wychowania dziecka, może przynieść większe szkody społeczne od dość wątpliwej satysfakcji z ukarania rodziców⁴³. Trudno też nie zgodzić się z tezą, że wyrok sądowy jest nie tylko karą dla osadzonego, ale również karą dla jego rodziny, która staje się nieumyślną ofiarą procesu sądowego i dla której sytuacja uwięzienia jednego z jej członków jest ciężka do udźwignięcia. Wiele badań potwierdza, że sytuacja izolacji sprzyja okresowej lub trwałej dezorganizacji życia rodzinnego, rozpadowi małżeństwa, zmianie w funkcjonowaniu rodziny po powrocie partnera z zakładu karnego, zatracaniu roli skazanego jako osoby dominującej czy zajmującej wysoką pozycję w grupie rodzinnej, podważaniu roli rodzica, roli małżonka, zmianie dotychczasowych ról w rodzinie, nieprawidłowej realizacji procesu wychowania dzieci, zubożeniu emocjonalnym, wytworzeniu się konfliktów utajonych, które prowadzą do dysfunkcji określonych obszarów kontaktów małżeńskich i realizowanych obowiązków rodzinnych. Ponadto prowadzi do niezaspokojenia potrzeby poczucia bezpieczeństwa, czułości i wytworzenia się poczucia osamotnienia⁴⁴. Pewnym

A. Jaworska-Wieloch, *Wiktymologiczne i prawnokarne aspekty przemocy wobec osoby starszej*, „Archiwum Kryminologii” 2019, t. XLI, nr 2, s. 216–217, <https://doi.org/10.7420/AK2019Q>.

⁴¹ Pewną analogią mogą być sytuacje pozbawienia praw rodzicielskich, w przypadku których sąd może zakazać styczności z dzieckiem tylko w sytuacji, gdy ewentualny kontakt zagraża życiu, zdrowiu, bezpieczeństwu lub wpływa demoralizująco na dziecko, gdyż całkowite oderwanie dziecka od swojego dotychczasowego otoczenia, rodziny mogłoby negatywnie wpłynąć na jego dalszy rozwój – por. np. A. Kilińska-Pękacz, *Ograniczenie, zawieszenie i pozbawienie władzy rodzicielskiej jako instytucje prawa rodzinnego służące ochronie dzieci*, „Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW” 2013, t. IV, s. 265.

⁴² O rozbijaniu rodziny jako efekcie stosowania środków prawno Karnych zob. W. Michalski, K. Krzekotowska, *Prawna ochrona rodziny (próba ujęcia systemowego)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1980, R. XLII, z. 1, s. 143. O wpływie skazania na relacje rodzinne przekonująco pisze E. Hryniewicz-Lach, *Współmierność reakcji karnej z perspektywy osób trzecich – wprowadzenie do zagadnienia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, R. LXXXI, z. 1, s. 73–74.

⁴³ A. Grześkowiak, *Prawna odpowiedzialność rodziców za zaniedbania wychowawcze (zagadnienia wybrane)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1985, R. XLVII, z. 1, s. 115. Por. także: S. Godwin, *Against Parental Rights*, „Columbia Human Rights Law Review” 2015, nr 47(1), <https://corteidh.or.cr/tablas/r34784.pdf> (data dostępu: 29.05.2022).

⁴⁴ E. Pindel, *Podtrzymywanie więzi rodzinnych w warunkach izolacji*, „Probacja” 2011, nr 1, s. 98–99 i przywołana tam literatura. Zob. także: C. Hairston, *Prisoners and their families: Parenting issues during incarceration*, [w:] J. Travis, M. Waul (red.), *Prisoners once removed: The impact of incarceration and reentry on children, families, and communities*, Washington 2003; J. Murray, D.P. Farrington, *Evidence-based programs for children of prisoners*, „Criminology & Public Policy” 2006, no. 5.

potwierdzeniem tych konstatacji jest stanowisko projektodawcy obowiązującego Kodeksu karnego, który – proponując rezygnację z kary dodatkowej (środka karnego) w postaci pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych – nie tyle zakwestionował ich zasadność, co brak kompetencji w ich orzekaniu sądów karnych⁴⁵.

Literatura, rzecz jasna, nie wspomina o „(wtórnej) wiktyimizacji relacyjnej”. Ważne jednak asocjacje znaleźć można na tle tzw. wiktyimizacji pośredniej – gdy dziecko jest świadkiem przemocy, np. między rodzicami. Wspomina się w tym kontekście, że oprócz tego, iż sam fakt obserwacji scen przemocy wywołuje w dzieciach strach i niepokój i może być doświadczeniem traumatyzującym, w omawianych przypadkach sprawcą przemocy jest jedno z rodziców lub opiekunów, a więc jego najbliżsi, co wywołuje u dziecka dysonans i wpływa destrukcyjnie zarówno na jego wyobrażenia o istocie miłości, bliskości i rodzicielstwa, jaki i w konsekwencji na jego relacje rodzinne⁴⁶. Warto więc podkreślić, że ofiara przemocy domowej pozostaje w trudnej i bardzo skomplikowanej sieci relacji ze sprawcą, bliskimi i osobami będącymi z nią w kontakcie z racji sąsiedztwa czy pracy. Odgrywając poszczególne role przy należnej pozycji zajmowanej w grupie, niejednokrotnie gubi się między realizacją oczekiwań i powinności a własną trudną sytuacją, na którą składa się nie tylko stres, ale także ciągle życie w poczuciu zagrożenia i bycia „nie dość dobrym”⁴⁷.

Ostatnią kwestią związaną z bilansowaniem zysków i strat, jako elementu podejmowania decyzji kryminalizacyjnej, jest konstatacja, że zarówno pierwotna, jak i wtórna oraz relacyjna wiktyimizacja jest w przypadku dziecka dużo silniejsza niż w przypadku dorosłych, a im młodszy jest wiek dziecka w momencie zaistnienia traumy, tym bardziej niekorzystne skutki dla jego zdrowia psychicznego⁴⁸. Nie ma bowiem wątpliwości, że „(...) im dziecko jest młodsze, tym większa jest jego plastyczność układu nerwowego, a tym samym możliwość przeobrażeń dokonujących się w jego układzie nerwowym pod względem środowiska”⁴⁹.

⁴⁵ *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 143.

⁴⁶ Zob. S. Wójcik, op. cit., s. 53 i przywołane badania: J. Wolak, D. Finkelhor, *Children Exposed to Partner Violence*, [w:] J.L., Jasinski, L.M., Williamis (red.), *Partner Violence: A Comprehensive Review of 20 Years of Research*, Thousand Oaks 1998, s. 73–112.

⁴⁷ J. Mazur, *Ochrona prawna rodziny a proces wiktyimizacji ofiary przemocy domowej*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 2005, t. I, z. 1, s. 231.

⁴⁸ N. Ogińska-Bulik, *Objawy stresu pourazowego a potraumatyczny wzrost u młodzieży – ofiar wypadków drogowych*, „Psychiatria” 2014, t. XI, nr 1, s. 50; E. Alisic, T. Van der Schoot, J. Van Ginkel, R. Kleber, *Looking beyond posttraumatic stress disorder in children: posttraumatic stress reactions, posttraumatic growth and quality of life in general population*, „Journal of Clinical Psychiatry” 2008, no. 69, s. 1455–1461.

⁴⁹ H. von Schoenebeck, *Z drugiej strony wychowania*, [w:] K. Blusz (red.), *Edukacja i wyzwolenie*, Kraków 1992, s. 21.

Nie może zatem budzić zastrzeżeń teza, że oceną, diagnozowaniem, prognozowaniem skutków każdej postaci wiktyimizacji powinni zająć się wyłącznie specjaliści – pedagodzy, psychologzy, pediatrzy, psychiatrzy⁵⁰.

Wnioski końcowe i zgłaszane postulaty muszą być poprzedzone dwoma założeniami wyjściowymi. Kryminalizacja jest pewnym – preferowanym przez państwo – rozwiązaniem konfliktów przy kolizji dóbr i wartości, gdy korzystanie z nich wkracza w sferę dóbr i wartości innej osoby lub naruszane są dobra ogólnospołeczne⁵¹. Równocześnie jednak nie można tracić z pola widzenia, że sama kryminalizacja dodatkowo narusza pewne wartości zarówno sprawcy, jak i ofiary.

Reasumując zaś całe rozważania i powracając do propozycji L. Gardockiego i J. Kuleszy, w przypadku kryminalizacji zachowań naruszających lub narażających dobro dziecka należy uwzględnić, że:

1) uzasadnienie kryminalizacji zachowań przeciwko dziecku wymaga jeszcze większej (a nie mniejszej) staranności,

2) koszty zysków i strat wyliczone muszą być przez ekspertów, a nie przez prawników czy polityków,

3) decyzja kryminalizacyjna rozważana musi być odnośnie do pewnej klasy zachowań, a nie naruszeń dóbr dziecka *in genere*,

4) decyzja kryminalizacyjna musi uwzględniać wzrastającą dojrzałość dziecka w wymienionych czterech obszarach – wiktyimizacje mają inny wymiar i wielkość na różnych etapach życia dziecka w zależności od obszaru, które wiktyimizacją jest dotknięte, zatem konieczna jest czasem temporalizacja zachowań kryminalizowanych stosownie do wieku ofiary. Przy czym, jak słusznie zaznacza Grażyna Rdzanek-Piowar, wiek sam w sobie wydaje się tylko miarą życia wyrażoną w jednostkach czasu chronologicznego. Nie jest jednak tylko terminem chronologicznym i fizjologicznym, ale również psychologicznym, a szczególnie socjologicznym. Stosunki każdej jednostki ze społeczeństwem charakteryzuje się obowiązkowym lub możliwym przekroczeniem pewnych etapów, które umiejscawiają się w określonych momentach życia i podkreślają zmianę statusu społecznego⁵²,

5) z perspektywy uwzględniania indywidualnej sytuacji ofiary-dziecka istotne jest, aby stosunkowo rzadko w regulacjach prawno-karnych pojawiały się środki obligatoryjne na rzecz środków fakultatywnych, których zastosowanie podlega ocenie sądu przy wsparciu ekspertów⁵³,

⁵⁰ Tytułem ilustracji wskazać można monografię R. Krajewskiego, *Karcenie dzieci. Perspektywa prawna*, Warszawa 2010, s. 25–31, gdzie autor szeroko opisuje poglądy pedagogów na kwestię karcenia dzieci w procesie wychowawczym.

⁵¹ T. Kaczmarek, [w:] R. Dębski (red.), *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, seria: System Prawa Karnego, t. 3, Warszawa 2017, s. 287; M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, Warszawa 2016, s. 115.

⁵² G. Rdzanek-Piowar, *Nieletniość i jej granice*, Warszawa 1993, s. 133.

⁵³ Trudno zatem zgodzić się ze stanowiskiem A. Kilińskiej-Pękacz, która – co prawda odnosząc się do środków przewidzianych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym – pisze: „Wydaje się,

6) kryminalizacja zachowań na przedpolu naruszenia dobra prawnego nabiera szczególnego znaczenia ze względu na cechy wiktyimizacji dziecięcej,

7) nie ma miejsca na inne uzasadnienie kryminalizacji zachowań naruszających dobro dziecka, jak tylko ochrona dobra prawnego – ani tradycja (A. Zoll), ani kulturowo-polityczne lub symboliczne względy (L. Gardocki) nie mogą przesądzić o kryminalizacji. Nie można podzielić zdania A. Zolla, że „akceptowane przez nas normy moralne, ukształtowana w procesie cywilizacyjnym nasza kultura nakazuje ocenić pewne zachowania jako złe same w sobie (*mala per se*) i podtrzymywać w stosunku do takich kategorii zachowań zakaz ich popełniania pod groźbą kary” – zwłaszcza w przypadku przestępczości wobec dzieci. A sięgając po tezę J. Kuleszy, „że pewna kategoria zachowań zostaje wyjęta spod oceny w kategoriach konieczności kryminalizacji”, dodać należy, iż z pewnością tą kategorią nie są zachowania naruszające/narazające dobro dziecka.

Oczywiście poza procesem kryminalizacji jest ustanawianie zasad wymiaru kary, chociaż świadomość ich obowiązującego kształtu powinna towarzyszyć każdorazowej decyzji kryminalizacyjnej. Warto więc podkreślić, że to zasady i dyrektywy wymiaru instrumentów reakcji karnej, a nie wymóg działania w zgodzie z dobrem (najlepszym interesem) dziecka stanowią kryterium oceny zasadności stosowania tych instrumentów. Słuszny jest więc postulat Elżbiety Hryniewicz-Lach, aby przepis art. 53 § 1 Kodeksu karnego otrzymał brzmienie: „Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Ocena dolegliwości kary powinna uwzględniać prawne i faktyczne następstwa skazania zarówno dla samego sprawcy, jaki dla innych osób”⁵⁴. Ostatni fragment proponowanego przepisu odczytać można jako szczególnie istotny na płaszczyźnie stosowania środków karnych, którym przypisuje się nie tyle funkcje sprawiedliwościowe, co prewencyjne. W tym właśnie zakresie dobro małoletniego pokrzywdzonego w konkretnej sprawie powinno uwzględnione na pierwszym miejscu.

Na zakończenie należy stwierdzić, że naczelną zasadą m.in. kryminalizacji powinno być zawsze dobro dziecka. W perspektywie wymiaru sprawiedliwości, ale też kryminalizacji świetnie oddaje to zapatrywanie stanowisko Komitetu Ministrów Rady Europy, który w uzasadnieniu do *Wytycznych Ko-*

że w przypadku, gdy rodzic dokonuje przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece lub przeciwko życiu i zdrowiu na gruncie kodeksu karnego to obligatoryjne powinno być pozbawienie lub ograniczenie jego władzy rodzicielskiej” – A. Kilińska-Pękacz, *Ograniczenie, zawieszenie i pozbawienie władzy rodzicielskiej jako instytucje prawa rodzinnego służące ochronie dzieci*, „Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW” 2013, t. IV, s. 268.

⁵⁴ E. Hryniewicz-Lach, op. cit., s. 73 i 85.

mitetu Ministrów Rady Europy dotyczących wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom⁵⁵ stwierdził: „We wszystkich sprawach dotyczących dzieci należy mieć na względzie przede wszystkim dobro dziecka. Konieczne jest przeprowadzenie dokładnej oceny sytuacji. Niniejsze wytyczne wspierają rozwój multidyscyplinarnych metod oceny dobra dziecka, przyznając jednocześnie, że jest to złożony proces. Taka ocena jest dodatkowo utrudniona w przypadku, gdy zachodzi konieczność przeciwstawienia interesów dziecka interesom innych zaangażowanych stron, takich jak inne dzieci, rodzice, ofiary itp. Tego rodzaju działania powinny być prowadzone w profesjonalny sposób, w każdym przypadku indywidualnie”. Decyzja o kryminalizacji winna więc uwzględniać wspomniane wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy⁵⁶, a zwłaszcza postulat, że „dzieci powinny być traktowane sprawiedliwie, z troską, wrażliwością i szacunkiem podczas każdego postępowania lub każdej sprawy, przy czym szczególną uwagę należy zwrócić na ich sytuację osobistą, dobre samopoczucie i specjalne potrzeby, przy pełnym poszanowaniu ich integralności fizycznej i psychicznej (...)” (pkt C.1).

Odpowiadając zatem na pytanie zadane we wstępie, czy powinno się kryminalizować wszelkie naruszenia dóbr dziecka, stwierdzić należy, że nie wszystkie, a decyzja kryminalizacyjna (pozytywna lub negatywna) powinna być racjonalna, uwzględniająca specyfikę przestępczości przeciwko dzieciom na wszystkich jego płaszczyznach.

Wykaz literatury

- Akandji-Kombe J.-F., *Positive Obligations under the European Convention on Human Rights. A Guide to the Implementation of the European Convention on Human Rights*, „Human Rights Handbooks Council of Europe” 2007, no. 7, <https://rm.coe.int/168007ff4d>.
- Alisic E., Van der Schoot T., Van Ginkel J., Kleber R., *Looking beyond posttraumatic stress disorder in children: posttraumatic stress reactions, posttraumatic growth and quality of life in general population*, „Journal of Clinical Psychiatry” 2008, no. 69.
- Avery M., *The Child Abuse Witness: Potential for Secondary Victimization*, „Criminal Justice Journal” 1983, vol. 7, issue 1.
- Bieńkowska E., *Indywidualna ocena szczególnych potrzeb ofiary w zakresie ochrony*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 5.
- Bieńkowska E., *Wiktymologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Beisert M., *Zjawisko kazirodztwa w rodzinie (Próba rekonstrukcji modelu)*, [w:] D. Kubacka-Jasiecka, A. Lipowska-Teutsch (red.), *Wobec przemocy*, Wyd. ALL, Kraków 1997.

⁵⁵ Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r. wraz z uzasadnieniem, 2012, https://fdcs.pl/_Resources/Persistent/4/f/c/e/4fce07bc79f3ae6a1c0d3eb93b579f8f45a2fcf0/Wytyczne-Komitetu-Ministro%CC%81w-Rady-Europy-dot.-wymiaru-sprawiedliwos%CC%81ci-przyjaznego-dla-dzieci.pdf (data dostępu: 29.05.2022).

⁵⁶ Ibidem.

- Blachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Wyd. Arche, Gdańsk 2004.
- Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1995.
- McCann I.L., Sakheim D.K., Abrahamson D.J., *Trauma and Victimization: A Model of Psychological Adaptation*, „The Counseling Psychologist” 1988, vol. 16, issue 4.
- Cater Å.K., Andershed A.-K., Andershed H., *Youth victimization in Sweden: Prevalence, characteristics and relation to mental health and behavioral problems in young adulthood*, „Child Abuse & Neglect” 2014, vol. 38, issue 8.
- McCaul K.D., Veltum L.G., Boyechko V., Crawford J.J., *Understanding Attributions of Victim Blame for Rape: Sex, Violence, and Foreseeability*, „Journal of Applied Social Psychology” 1990, no. 20, <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1990.tb00375.x>.
- Dąbkowska M., *Wpływ traumatycznych doświadczeń na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży*, „Psychiatria w Praktyce Ogólnolekarskiej” 2006, nr 4.
- Długosz J., *W sprawie europeizacji prawa karnego*, [w:] S. Waltoś (red.), *Księga dedykowana dr Ewie Weigend*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011.
- Figley Ch.R., *Victimization, Trauma, and Traumatic Stress*, „The Counseling Psychologist” 1988, vol. 16, issue 4, <https://doi.org/10.1177/0011000088164005>.
- Finkelhor D., *The Victimization of Children. A Developmental, Perspective*, „American Journal of Orthopsychiatry” 1995, vol. 65, issue 2.
- Foltran F., Gregori D., Franchin L., Verduci E., Giovannini M., *Effect of alcohol consumption in prenatal life, childhood, and adolescence on child development*, „Nutrition Reviews” 2011, vol. 69, issue 11, <https://doi.org/10.1111/j.1753-4887.2011.00417.x>.
- Ford J. D., Chapman J., Mack J. M., Pearson G., *Pathways from Traumatic Child Victimization to Delinquency: Implications for Juvenile and Permanency Court Proceedings and Decisions*, „Juvenile and Family Court Journal” 2006, vol. 57.
- Gardocki L., *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, PWN, Warszawa 1990.
- Gałązka M., *Glosa do uchwały SN z dnia 26 października 2006 r., I KZP 18/06*, „Przebieg Sądowy” 2008, nr 2.
- Krzywdzenie dzieci w Polsce. Raport*, Warszawa 2008.
- Godwin S., *Against Parental Rights*, „Columbia Human Rights Law Review” 2015, nr 47(1), <https://corteidh.or.cr/tablas/r34784.pdf>.
- Grześkowiak A., *Prawna odpowiedzialność rodziców za zaniedbania wychowawcze (zagadnienia wybrane)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1985, R. XLVII, z. 1.
- Hairston C., *Prisoners and their families: Parenting issues during incarceration*, [w:] J. Travis, M. Waul (red.), *Prisoners once removed: The impact of incarceration and reentry on children, families, and communities*, DC: Urban Institute, Washington 2003.
- Hanc J., *O znaczeniu prawa unijnego dla stanowienia i wykładni wewnętrznego prawa karnego materialnego*, [w:] I. Topa, J. Nowakowska-Małusecka (red.), *Międzynarodowe i europejskie prawo karne: osiągnięcia, kierunki rozwoju, wyzwania*, UŚ, Katowice 2015.
- Hilgard E.R., *Wprowadzenie do psychologii*, WSiP, Warszawa 1972.
- Hryniewicz E., *Spójność ochrony dóbr prawnych w dobie nowelizacji*, [w:] S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, ElSet, Olsztyn 2011.
- Hryniewicz-Lach E., *Współmierność reakcji karnej z perspektywy osób trzecich – wprowadzenie do zagadnienia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, R. LXXXI, z. 1.

- Janoffbulman R., *Cognitive biases in blaming the victima*, „Journal of Experimental Social Psychology” 1985, nr 21(2), s. 161–177, [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(85\)90013-7](https://doi.org/10.1016/0022-1031(85)90013-7).
- Kaczmarek T., [w:] R. Dębski (red.), *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, seria: System Prawa Karnego, t. 3, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Kempe C.H., Silverman F.N., Steele B.F., Droegenmueller W., Silver A.K., *Battered-Child Syndrome*, „Journal of American Medical Association” 1962, no. 187.
- Kieltyka A., Ważny A., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, 2015, Lex.
- Kilińska-Pękacz A., *Ograniczenie, zawieszenie i pozbawienie władzy rodzicielskiej jako instytucje prawa rodzinnego służące ochronie dzieci*, „Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW” 2013, t. IV.
- Krajewski R., *Karcenie dzieci. Perspektywa prawna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Kodeks karny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Kulesza J., *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Wyd. UŁ, Łódź 2017.
- Kulesza J., *Zarys teorii kryminalizacji*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 11–12.
- Lewis Herman J., *Przemoc. Uraz psychiczny i powrót do równowagi*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 1998.
- Maes J., *Blaming the victim: Belief in control or belief in justice?*, „Social Justice Research” 1994, no. 7, <https://doi.org/10.1007/BF02333823>.
- Mazur J., *Ochrona prawna rodziny a proces wiktyimizacji ofiary przemocy domowej*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 2005, t. I, z. 1.
- Michalski W., Krzekotowska K., *Prawna ochrona rodziny (próba ujęcia systemowego)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1980, R. XLII, z. 1.
- Murphy A., Moriarty A., *Vulnerability, coping, and growth from infancy to adolescence*, Yale University Press, New Haven 1976.
- Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Murray J., Farrington D.P., *Evidence-based programs for children of prisoners*, „Criminology & Public Policy” 2006, no. 5.
- Ogińska-Bulik N., *Objawy stresu pourazowego a potraumatyczny wzrost u młodzieży – ofiar wypadków drogowych*, „Psychiatria” 2014, t. XI, nr 1.
- Paluch A., *Uwarunkowania i konsekwencje doświadczania wtórnej wiktyimizacji przez osoby pokrzywdzone w postępowaniu karnym*, „Problems of Forensic Sciences” 2021, nr 91.
- Pindel E., *Podtrzymywanie więzi rodzinnych w warunkach izolacji*, „Probacja” 2011, nr 1.
- Pomykało W., *Dziecko*, [w:] W. Pomykało (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Fundacja „Innowacja”, Warszawa 1997.
- Rdzanek-Piwowar G., *Nieletniość i jej granice*, APS, Warszawa 1993.
- Richards J.L., *Protecting the Child Witness in Abuse Cases*, „Family Law Quarterly” 2000, vol. 34, no. 3.
- Sikorska I., *Dziecięca trauma – psychologiczne konsekwencje dla dalszego rozwoju*, „Sztuka Leczenia” 2014, nr 3–4.
- von Schoenebeck H., *Z drugiej strony wychowania*, [w:] K. Blusz (red.), *Edukacja i wyzwolenie*, Impuls, Kraków 1992.
- Sitarz O., Jaworska-Wieloch A., *Wiktymologiczne i prawnokarne aspekty przemocy wobec osoby starszej*, „Archiwum Kryminologii” 2019, t. XLI, nr 2, <https://doi.org/10.7420/AK2019Q>.
- Sitarz O., Jaworska-Wieloch A., *The Concept of Child and its Legal Synonyms in Polish Criminal Law*, „International and Comparative Law Review” 2021, vol. 21, issue 1.

- Sitarz O., *Ewolucja karnoprawnych przepisów kryminalizujących zachowania przeciwko dzieciom w polskich kodeksach karnych XX wieku*, [w:] A. Lityński, A. Matan, M. Mikołaczyk, D. Nawrot, G. Nanca (red.), *Verus amicus rara avis est. Studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*, Wyd. UŚ, Katowice 2020.
- Szymańska-Pytlińska M., Chodecka A., *Zagrożenia wtórną wiktyimizacją dziecka – ofiary wykorzystywania seksualnego związane z badaniami sądowymi*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – Badania – Praktyka” 2014, vol. 13, nr 1.
- Włodarczyk J., Makaruk K., Michalski P., Sajkowska M., *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*, Fundacja „Dajemy Dzieciom Siłę”, Warszawa 2018.
- Wolter W., *Granice i zakres prawa karania*, „Państwo i Prawo” 1957, nr 2.
- Woźniakowska-Fajst D., *Obwinianie ofiary – poznać zjawisko, zrozumieć mechanizm*, [w:] M. Niełacznna, P. Ostaszewski, A. Rzepliński (red.), *Zmierzyć i zrozumieć przestępczość. Tom jubileuszowy ofiarowany Profesor Beacie Gruszczyńskiej*, Wyd. UW, Warszawa 2020.
- Wójcik S., *Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wiktyimizacja pośrednia. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria – Badania – Praktyka” 2013, vol. 12, nr 3.
- Zielona-Jenek M., *Wykorzystanie seksualne – trauma nadużycia czy trauma ujawnienia?*, [w:] A. Brzezińska, S. Jabłoński, M. Marchow (red.), *Ukryte piętno. Zagrożenia rozwoju w okresie dzieciństwa*, Fundacja „Humaniora”, Poznań 2003.
- A. Zoll, [w:] T. Bojarski (red.), *Źródła prawa karnego*, seria: System Prawa Karnego, t. 2, C.H. Beck, Warszawa 2011.

Summary

The postulated model of making a criminalization decision relating to behaviour violating the minor’s welfare

Keywords: criminal law, victimization, criminalization, minors, secondary victimization, child victimization, developmental victimization.

The theories of criminalization, developed by Polish researchers, indicating the premises (stages) of the decision-making process regarding criminalization, do not directly refer to the specificity of crime against children. The purpose of this article is to confront contemporary criminalization assumptions with a particular situation when it comes to infringing or endangering the child’s welfare. This is because child victimization differs significantly from adult victimization on many levels. The consequences of criminalization itself are also more severe for the child victim. As a result of such an analysis, additional premises were developed, which should always be considered when considering the introduction of criminalization, maintaining criminalization, or decriminalizing harmful behaviour for a child.